

Läsförmåga vid intellektuell funktionsnedsättning

Åsa Elwér, universitetslektor LiU

Karin Nilsson, leg. logoped och doktorand LiU

Talspråk

- Har en tydlig funktion:
 - Intonation, betoning, gester
 - Personligt
 - Uttrycks i en delad situation

- Skiljer sig från skrivet språk genom att:
 - Vanliga ord används
 - Upprepning av ord är vanligt
 - Kronologin utvecklas lite åt gången
 - Lös meningsbyggnad
 - Ofullständiga meningar

(Elbro, 2004)

Vad är läsning?

The simple view of reading

LÄSNING = AVKODNING x FÖRSTÅELSE

(Gough, Tunmer 1986)

Utveckling av avkodningsförmågan

- Logografisk läsning - orden läses som bilder/logotyper
- Alfabetisk läsning -barnet upptäcker kopplingen mellan **grafem** (bokstav, bokstavskombinationer) och **fonem** (språkljud).
- Ortografisk läsning -barnet har kunskap om **morfem** (ord, orddelar) och **ortografiska** (skriftspråkliga) mönster. Läsningen sker snabbt och automatiskt.

(Ehri, 1991)

Hur kan vi förklara avkodningsförmåga?

- Bokstavskunskap
- Fonologisk medvetenhet
- Snabb namngivning (RAN)
- IQ?
- Ordförråd
- Arbetsminne

(Scarborough, 1998, Snowling & Hulme, 2013;
Stanovich, 2005)

<https://commons.wikimedia.org/wiki/User:Moonsun1981>

Kausala samband?

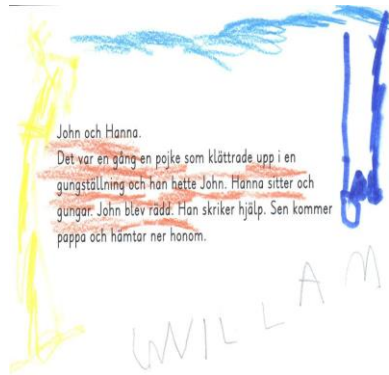
Tecken på att något orsakar något annat

- En nedsättning i exempelvis ordförråd förekommer tidigare i utvecklingen och senare uppkommer läsförståelsesvårighet (longitudinella studier)
- Träning av en specifik förmåga ger förbättring på annan förmåga, till exempel fonologisk medvetenhet och avkodning

Många studier har inte denna typ av design och vilket leder till osäkerhet kring kausalitet.

Kritiska aspekter av läsförståelse

(Kendeaou et al., 2014)

Bas – avkodning,
läsflyt, ordförråd

Inferenser

Exekutiva
förmågor

Övervakning av
egen läsning

Hur kan vi förklara läsförståelseförmåga?

- Avkodning
- Hörförståelse
- Ordförråd
- Grammatisk kunskap
- IQ
- Arbetsminne

(Braze et al., 2007; Cain, Oakhill & Lemmon, 2004; Hulslander et al., 2010; Muter et al., 2004; Ouellette, 2006; Tiu, Thompson & Lewis, 2003)

<https://www.flickr.com/photos/83633410@N07/7658298768>

Begrepp

- **Prediktorer** – förmågor/faktorer som förutsäger hur en annan förmåga fungerar. Longitudinellt eller samtidigt. Ex: nivå av fonologisk förmåga i förskolan predicerar nivå av avkodning i årskurs 3.
- **Mediering** – en variabel kopplas till annan variabel via en tredje. Ex: påverkan av fonologisk förmåga på läsförståelse medieras via avkodning.

Läsförmåga och intellektuell funktionsnedsättning (IF)

- Studie från USA visade att 56% av elever med IF (n=498) i årskurs 11 hade en avkodningsförmåga som motsvarade årskurs 1
- Studien visade även att 66% av samma elevgrupp hade en läsförståelseförmåga motsvarande årskurs 1 (Lemons et al., 2013)

Läsförmåga och IF

- Studie från Tyskland visade att 29% av elever med IF mellan 6-21 år (n=1608) inte läste alls, ca 7% befann sig på det logografiska stadiet och 32% befann sig på det alfabetiskt-fonologiska stadiet (Ratz & Lenhard, 2013)
- Trots resultaten från dessa studier – sparsamt med forskning om läsförmåga och dess prediktorer hos barn och ungdomar med IF

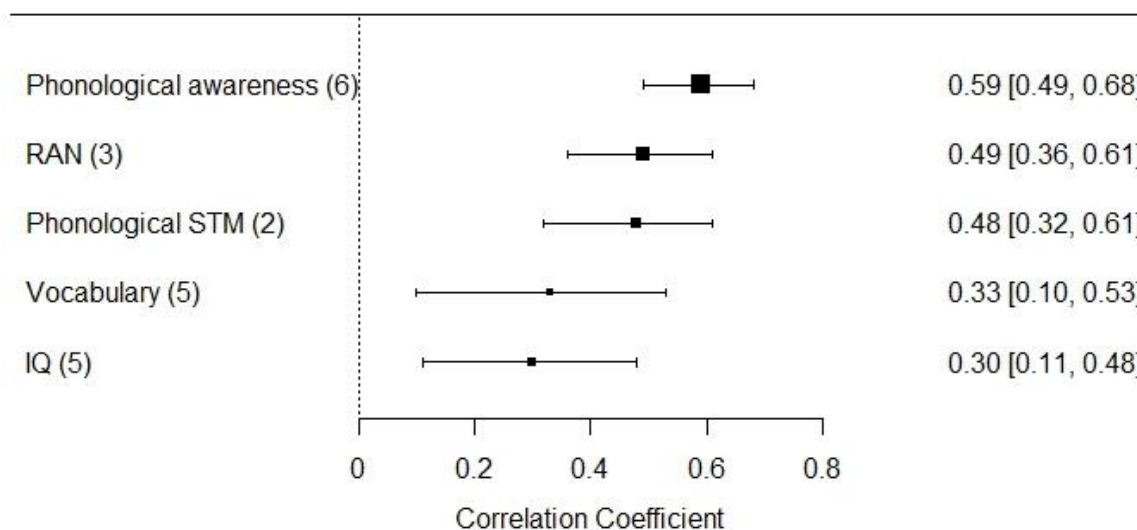
Projekt AID-R

- Mål att kartlägga vilka kognitiva och språkrelaterade förmågor som påverkar läsförmågan hos ungdomar (12-19 år) med IF
- Målet är 150 deltagare
- Omfattande testbatteri (läsförståelse, avkodning, mental ålder, hörförståelse, grammatisk förståelse, vokabulär, fonologisk medvetenhet, snabb benämning, verbalt flöde, fonologiskt korttidsminne, visuospatial minnesförmåga, exekutiv arbetsminnesförmåga, läsmiljö i hemmet)
- Hittills den största studien som genomförts kring läsning i denna grupp

Meta-analys av tidigare forskning

Preliminära resultat:

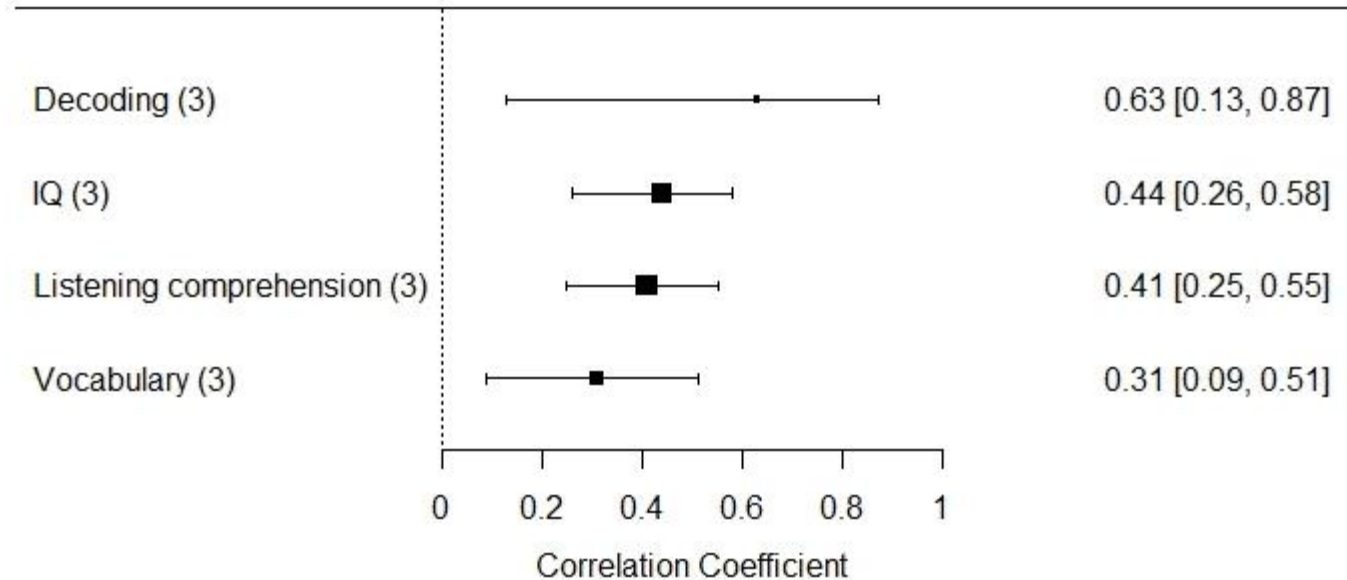
- Fonologisk medvetenhet hög korrelation med avkodning
- Snabb benämning, fonologiskt korttidsminne, vokabulär och IQ har medelstarka korrelationer

Meta-analys av tidigare forskning

Preliminära resultat:

- Avkodning hög korrelation med läsförståelse
- IQ, hörförståelse, vokabulär medelstarka korrelationer

Jämförelse med forskning på typiskt utvecklade

- Sammanfattningsvis liknande uppsättning förmågor som är kopplade till avkodning och läsförståelse
- Skillnad framförallt gällande rollen av IQ för avkodning.
 - Hos typiskt utvecklade barn – svag korrelation (Stanovich, 2005)
- Två studier har visat på direkt koppling mellan fonologisk medvetenhet och läsförståelse – ej medierat via avkodning (van Wingerden et al., 2017; van Wingerden et al., 2018)

Fortsättning på projekt AID-R

- Pågående datainsamling, mål 150 ungdomar
- Två separata studier:
 - Prediktorer för avkodning
 - Simple View of Reading som förklaringsmodell av läsförståelse i denna grupp
- Genom ökad förståelse för läsningens grundpelare så kan vi i längden utvärdera undervisningsmetoder

Tack för er uppmärksamhet!

Åsa Elwér (asa.elwer@liu.se)
Karin Nilsson (karin.a.nilsson@liu.se)

www.liu.se